

ŠTÚDIE

VOJNOVÉ PLÁNY RAKÚSKO-UHORSKA A ICH MODIFIKÁCIE V LETE 1914

VOJTECH D A N G L

DANGL, V.: War Plans of Austria-Hungary and its Modification in the Summer of 1914. *Vojenská história*, 7, 2, 2003, pp 3 – 20, Bratislava.

The author pursues the basic polarization of the power distribution in Europe since the end of 80sth of 19th century. He points out the Austria-Hungary showed more and more apparently that the Balkans was considered its sphere of interest so its military-political decisions were adjusted to the mentioned fact. Identification with Germany in a political and economical level caused that monarchy war plans fell under the influence of German strategic thinking more and more, even though the modalities of monarchy military plans kept a relative independence. The author also monitors the importance of the Russian factor from the point of success or failure of the military plans. He stresses the influence of the factors of the Serbian front, Italy, Romania etc. He pays attention to the mobilization deployment of the Slovak units of V and VI corps.

Military History. Austria-Hungary. 19th century – World War I. War Plans.

Od konca osemdesiatych rokov 19. storočia sa v Európe začala zjavne rysovať základná polarizácia mocenského rozloženia. Rakúsko-Uhorsko dávalo stále zreteľnejšie najavo, že Balkán považuje za svoju záujmovú sféru a tomu prispôbovalo aj svoje vojensko-politické rozhodnutia. Roku 1879 monarchia uzavrela zmluvu s Nemeckom, ktorá sa stala základom Trojspolku, keď sa k tejto zmluve v roku 1882 pripojilo aj Taliansko. Zblíženie s Nemeckom malo za následok, že vojnové plány a zámery vrchného velenia sa stále viac dostávali pod vplyv nemeckého strategického myslenia, stále častejšie konzultácie s nemeckou generalitou boli výsledkom úsilia skoordinať v prípade európskeho konfliktu spoločný postup aj po vojenskej stránke. Samozrejme, modality vojnových projektov monarchie si pritom zachovávali svoju relatívnu samostatnosť a menili sa podľa vývoja medzinárodnej situácie, zmien v mocenských vzťahoch, pod vplyvom rastu a modernizácie ozbrojených síl, ako aj vlastných a predpokladaných nepriateľských strategických zámerov. Vzťah k druhému spojencovi, Taliansku, bol zo strany monarchie oveľa komplikovanejší a v konečnom dôsledku značne napätý. Rozpory medzi Viedňou a Rómom v otázke Balkánu, Jadranského mora, Albánska, ku ktorým pristupovali staré spory o Terst a južné Tirolsko, v značnej miere nahľadávali vnútornú súdržnosť Trojspolku. Aj keď v rokoch 1902 a 1912 Taliansko opäť podpísalo zmluvu Trojspolku, jeho postavenie v ňom bolo stále iluzórnejšie a viac-menej iba proklamatívne. Kolísavé napätie medzi monarchiou a Talianskom viedlo dokonca k tomu, že náčelník generálneho štábu rakúsko-uhorskej armády Conrad von Hötzendorf viackrát žiadal začať preventívnu vojnu proti Taliansku. Trojspolková dohoda síce posilnila pozície Rakúsko-Uhorska na Balkáne, zároveň však prudký rast úlohy Nemecka na európskom kolbišti zatlačal monarchiu na pozíciu druhoradého partnera. Expanzívny kurz Rakúsko-Uhorska na juh a juhovýchod sa aktivizoval po ro-

ku 1906 a najmä po roku 1908, keď pod vplyvom anexie Bosny a Hercegoviny nastala hlboká medzinárodná kríza. Politika status quo v Európe i zámorí definitívne dohrala svoju úlohu.¹

Medzinárodné napätie ostro vyhranilo deliacu čiaru medzi mocenskými blokmi a vojnové kruhy monarchie sa s plnou vážnosťou pripravovali na vojnu so Srbskom, prípadne i Ruskom, uvažovalo sa aj o možnej vojne s Talianskom. Rakúsko-uhorský generálny štáb vo svojich zámeroch samozrejme počítal s diplomatickou a najmä vojenskou podporou Nemecka. V tejto súvislosti začala užšia koordinácia aj medzi oboma generálnymi štábmi. Náčelník nemeckého generálneho štábu Helmuth von Moltke ml. 22. januára 1909 ubezpečil Conrada, že Rakúsko-Uhorsko môže rátať s vojenskou podporou svojho spojenca aj v prípade, keď monarchia napadne Srbsko a Rusko na podporu Srbska začne mobilizovať. Následkom zblížovania vojenských koncepcií pre prípad budúcej vojny sa aj modalita nástupu rakúsko-uhorských síl na predpokladané fronty dopracovali do konečných variantov.² V zásade vychádzali z predpokladov, ktoré sa stali určujúcimi aj v predvečer prvej svetovej vojny. Určité zmeny nastali až pod vplyvom novovzniknutej situácie na Balkáne vinou balkánskych vojen.³ Zjavná naviazanosť týchto plánov na nemecké strategické zámery dokazuje nielen ich prepojenosť, ale možno ju odvodiť aj z čoraz očividnejšej zahraničnopolitickej závislosti Rakúsko-uhorskej monarchie na svojom hospodársky i vojensky silnejšom partnerovi. To samozrejme malo svoje špecifické mocenské, zahraničnopolitické, vnútropolitické i hospodárske príčiny.⁴

¹K vývoju zahraničnej politiky a diplomacie pred prvou svetovou vojnou existuje bohatá literatúra. Veľkú výpovednú hodnotu majú predovšetkým súbory prameňov: Die grosse Politik der europäischen Kabinette 1871 – 1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes. Berlin 1922 – 1927, zv. 1. – 40.; Österreich-Ungarns Aussenpolitik von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. Wien – Leipzig 1930, zv. 1. – 8.; GOOCH, G. P. – TEMPERLY, H.: British Documents on the Origins of the War. London 1927, zv. 1. – 5.; Die Österreichisch-Ungarischen Dokumente zum Kriegsausbruch. Diplomatische Aktenstücke zur Vorgeschichte des Krieges 1914. Berlin 1923, zv. 1.; Z odbornej literatúry pozri najmä: BARACLOUGH, G.: Agadtört a háborúig. Egy válság anatómiája. Budapest 1988; BRANDENBURG, E.: Von Bismarck zum Weltkrieg. Darmstadt 1967; BRIDGE, F. R.: Great Britain and Austria-Hungary 1906 – 1914. A diplomatic history. London 1972; BRIDGE, F. R.: From Sadowa to Sarajevo. The Foreign Policy of Austria-Hungary 1866 – 1914. London – Boston 1972; DANGL, V.: Vojensko-diplomatické pozadie prípravy prvej svetovej vojny po sarajevskom atentáte. In: Historie a vojenství, roč. 36, 1987, č. 3, s. 70-96; DEDIJER, V.: Sarajevo 1914. Bratislava 1969; Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918. Die Habsburgermonarchie im System der internationalen Beziehungen. Wien 1993, zv. 6.; Dějiny diplomacie. Praha 1967, zv. 3.; DIÓSZEGI, I.: Hazánk és Európa. Budapest 1970; DIÓSZEGI, I.: A hatalmi politika másfél évszázada 1789 – 1939. Budapest 1997; FELLNER, F.: Der Dreinbund. Europäische Diplomatie vor dem ersten Weltkrieg. München, Wien 1960; FISCHER, F.: Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des Kaiserlichen Deutschlands 1914 – 1918. Düsseldorf 1971; FISCHER, F.: Krieg der Illusionen. Die deutsche Politik von 1911 bis 1914. Düsseldorf 1969; FÖRSTER, G. a i.: Generálové v pozadí. O úloze nemeckého generálneho štábu 1640 – 1965. Praha 1968; GALÁNTAI, J.: Az első világháború. Budapest 1980; HLA-VAČKA, M. – PEČENKA, M.: Trojspolek. Německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou. Praha 1999; HLAVÁČKA, M.: podivná aliance. Praha 1987; JERUSALEMSKI, A. S.: Vnešnja politika i diplomatija germanskogo imperializma v konce XIX. veka. Moskva 1951; JINDRA, Z.: První světová válka. Praha 1984; KOVÁČ, D.: Od Dvojspolku k politice anšlusu. Bratislava 1979; KINJAPINA, N. S.: Vnešnja politika Rosiji vtoroj poloviny XIX. veka. Moskva 1974; HART LIDDEL, B. H.: Historie první světové války. Brno 2001; Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században. Budapest 1995; PALOTÁS, E.: A Balkán-kérdés az osztrák-magyar és az orosz diplomáciában a XIX. század végén. Budapest 1972; Österreich-Ungarn in der Weltpolitik 1900 – 1918. Berlin 1965; PRIBRAM, A. F.: Die politischen Geheimverträge Österreich-Ungarn 1879 – 1914. Nach den Akten des Wiener Staatsarchives. Wien – Leipzig 1920; SCHULTE, B. F.: Europäische Krise und Erster Weltkrieg. Beiträge zur Militärpolitik des Kaiserreichs 1871 – 1914. Frankfurt a. Main 1983; SKED, A.: Úpadek a pád habsburské říše. Praha 1995; SKŘIVAN, A.: Císařská politika. Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906 – 1914. Praha 1996; SKŘIVAN, A.: Evropská politika 1648 – 1914. Praha 1999; ŠUSTA, J.: Světová politika. Praha 1931, zv. 2.; TAYLOR, A. J. P.: Poslední století habsburské monarchie. Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809 – 1918. Brno 1998; UENSBURG, H.: Österreich zwischen Russland und Serbien. Köln, Graz 1958;

²Podrobnejšie CONRAD von HÖTZENDORF, F.: Aus meiner Dienstzeit 1906 – 1918. Wien, Berlin, Leipzig, München 1921, zv. 1., s. 604-621, 640-655.

³Pozri pamätný spis Fr. Conrada z januára 1914, tamže, s. 407-410.

⁴Blížšie JINDRA, Z.: Německo a Rakousko-Uhersko na prahu červencové krize 1914. In: Československý časopis historický, roč. 32, 1984, č. 4, s. 528-532.

Prudký rozmach hospodárskeho rozvoja Nemecka posunul tento štát na rebríčku mocností sveta a Nemecko sa stalo najnebezpečnejším sokom Anglicka. Aj keď úroveň nemeckej priemyselnej výroby v pomere k počtu obyvateľstva v absolútnych číslach ešte neprevyšovala úroveň Veľkej Británie, v nových dôležitých priemyselných odvetviach, medzi nimi aj strategicky kľúčových, ju dostihla, ba vďaka dynamickejšiemu rastu, aj prekonala. Zahraničný obchod Nemecka tempom svojho rozvoja v prvom desaťročí 20. storočia prekonal všetky očakávania a jeho podiel na celkovej svetovej priemyselnej produkcii prevyšil podiel Anglicka i Francúzska. Tento prudký rozvoj prebiehal v znamení nebývalej koncentrácie kapitálu, vytvárania monopolov a finančného kapitálu, pričom reprezentanti týchto finančných a monopolných zoskupení získavali rozhodujúci vplyv na riadenie ríšskej politiky. Hospodársky rozvoj prinášal so sebou aj rýchly rast obyvateľstva. Nemecko, ktoré ešte roku 1870 malo 40,5 milióna obyvateľov, roku 1909 už vykazovalo 64 miliónov a po Rusku bolo najľudnatejším európskym štátom. Nemecko pristúpilo k násilnému presadzovaniu svojich koloniálnych ambícií pomerne neskoro, ale o to agresívnejšie. Vzájomné väzby pruského junkerstva s militaristickými tradíciami Pruska, s monopolným kapitálom a vojenskými kruhmi, dodávali zahraničnej politike Nemecka zvlášť militantnú podobu. A tak zahraničnopolitický kurz tohto štátu od konca 19. st. už otvorene smeroval k podkopaniu veľkokoloniálneho postavenia Anglicka, uzavieral sa pred dohodami kompromisnej povahy a dostával čoraz agresívnejšie zafarbenie. Prudký rozmach zbrojenia a neskrývané mocenské ambície vnášali do svetovej politiky hrozivé perspektívy.⁵

Vyostrenie medzinárodnej situácie v prvom decéniu a začiatkom druhého decénia 20. storočia nútilo aj Rakúsko-Uhorsko k zvýšenému tempu zbrojenia. Výdavky na vojsko sa od roku 1890 do roku 1913 viac než strojnásobili a armáda si nárokovala stále väčšie sumy aj na mimoriadne výdavky. Mierový i vojnový stav armády neúmerne narástol, boli prijaté nové branné zákony, ktoré znamenali zásadný zásah do organizačného systému ozbrojených síl a tiež v nich badať úsilie priblížiť sa k štruktúre nemeckých branných síl. Vzhľadom na finančné možnosti monarchie mimoriadne zaťaženie predstavovali náklady na realizáciu plánu na rozšírenie vojenských námorných síl, s ktorým roku 1905 vystúpil admirál Rudolf Montecuccoli.⁶ Je potrebné ale predoslať, že napriek týmto tendenciám monarchia zaostávala za ostatnými veľmocami v mnohých určujúcich parametroch úrovne zbrojenia i výstavby armády. Napriek skutočnosti, že sa Rakúsko-Uhorsko radilo čo do počtu obyvateľstva hneď za Rusko a Nemecko, bolo teda tretou európskou krajinou s najvyšším počtom obyvateľstva, vydávalo na obranu štyrikrát menšiu sumu, než menované štáty a trikrát nižšiu, než Francúzsko, či dokonca Taliansko.⁷ Počet vycvičených odvedencov bol podstatne nižší, než v uvedených štátoch, čo sa potom veľmi nepriaznivo odrazilo na frontoch prvej svetovej vojny v nedostatku vycvičených záloh. Rakúsko-uhorské ozbrojené sily zaostávali aj v zavádzaní modernej techniky do armády, ako aj v samotnej organizačnej štruktúre vojsk. Mali, až na výnimky, vcelku zastaraný delostrelecký materiál, technické jednotky neboli dostatočne vybudované a vystrojené, pešie útvary sa iba pomaly dopĺňovali guľometnými oddielmi, iba malá časť rakúsko-uhorského vojnového loďstva sa mohla po technickej stránke porovnávať s loďstvom ostatných prímorských veľmocí, výcvik jazdectva vychádzal zo zastaraných predpisov, rozkladným smerom pôsobilo aj mnohonárodnostné zloženie armády a pod.⁸ Uvedené nedostatky boli aj jednou z príčin, že sa za-

⁵Podrobnejšie DANGL, V. – SEGEŠ, V.: *Vojenské dejiny Slovenska (1711 – 1914)*.

Bratislava 1996, zv. 3, s. 199-203; JINDRA, ref 1, s. 11-54; ZGÓRNIAK, M.: 1914 – 1918. *Studia i szkicze z dziejów I wojny światowej*. Kraków 1987, s. 17-37. Pozri aj ďalšiu literatúru v poznámke 1.

⁶K problematike námorného zbrojenia a organizácie námorných síl monarchie: Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918. *Die bewaffnete Macht*. V. Wien 1987, zv. 5, s. 687-763; tiež BERÁNEK, J.: *Námořní zbrojení Rakousko-Uherska před první světovou válkou*. In: *Historie a vojenství*, 1968, č. 3, s. 357-385.

⁷SKED, ref 1, s. 298-299.

⁸BRIDGE, *From Sadowa*, ref 1, s. 23. STONE, N.: *Army and society in the Habsburg Monarchy, 1900 – 1914*. In: *Past and Present*, 1966, s. 107. ZGÓRNIAK, ref 5, s. 37-60.

hraničné ambície monarchie sústredili takmer výlučne iba na riešenie balkánskeho problému, a jej zahraničná politika sa dostávala stále viac do vľaku politiky Nemecka. To sa samozrejme odrazilo aj na pripravách vojnových plánov.

Rakúsko-uhorský vojnový plán a mobilizačný systém pred prvou svetovou vojnou, po viacerých úpravách a dodatkoch, v zásade vychádzal z troch možných alternatív. Prvá alternatíva ráčala s relatívne krátkodobou vojnou proti Srbsku, resp. proti Srbsku a Čiernej Hore (prípád B). Druhá alternatíva sa zakladala na kalkulácii vojny proti Rusku (prípád R). A tretia vychádzala z kombinácie predchádzajúcich dvoch alternatív, kedy by rakúsko-uhorské ozbrojené sily za podpory Nemecka museli súčasne vzdorovať Srbsku, Čiernej Hore i Rusku (prípád B-R). V plánoch generálneho štábu figurovali aj ďalšie dve alternatívy, a to vojna s Talianskom (prípád I) a potreba obranného sústredenia v prípade zásahu Rumunska. S poslednými dvoma možnosťami sa ráčalo ako s menej pravdepodobnými, a preto sa pozornosť sústredovala najmä na prípady B, R, resp. B-R. Ku každej z týchto alternatív sa potom vypracovali podrobné operačné a nástupové plány rakúsko-uhorskej armády, tak, aby korešpondovali s uvedenými eventualitami a bolo možné uskutočniť ich vzájomné kombinácie pri zohľadnení vojnových plánov nemeckého generálneho štábu.⁹

Za určujúcu dilemu, ktorú bolo treba hneď v počiatkovej fáze vojny zásadným spôsobom riešiť, sa považoval vstup najsilnejšieho protivníka – Ruska do vojnového konfliktu na strane Srbska. Tu sa vychádzalo z predpokladu, že Rusko, vzhľadom na veľkosť krajiny, problémy s dopravou a zásobovaním a na zložitosť systému zhromažďovania vojsk, sa v mobilizácii svojich síl za monarchiou i Nemeckom oneskorí a v citeľnejšej miere do bojov zasiahne s časovým oneskorením. To umožní sústrediť proti Srbsku väčšie sily a zdolať jeho odpor ešte skôr, než sa tlak Ruska stane povážlivým. Na základe týchto kombinácií a ďalších úvah s tým súvisiacich sa potom ozbrojené sily monarchie rozčlenili na tri rozdielne silné zoskupenia: „sled A“ (A-Staffel), „sled B“ (B-Staffel) a na armádu skupinu „MGB“ – „minimálna skupina Balkán“ (Minimalgruppe Balkan).

Najsilnejším zoskupením bol „sled A“, ktorý bol určený na nástup proti Rusku, v prípade vojny s Talianskom, proti tejto krajine. Tvoril o niečo viac než 3/5 branných síl monarchie a mal celkom 28 a pol peších divízií, 10 jazdeckých divízií a 21 vlastibraneckých pochodových brigád. Sústredoval I., II., III., V., VI., X., XI., XII., a XIV. armádny zbor, ďalej 13., 22., 43., 44., 45., a 46. streleckú divíziu, 37., 38., 39., 41. honvédsku (vlastibraneckú) pešiu divíziu, ako aj všetky tu prislúchajúce jazdecké divízie, s výnimkou 10. jazdeckej divízie. Tento sled bol posilnený aj domobraneckými a ďalšími pochodovými formáciami, ktoré patrili k vyššie vymenovaným zborovým oblastným veliteľstvám.¹⁰ Do tohto zoskupenia bol zaradený aj V. armádny zbor s veliteľstvom v Bratislave, a to k 1. armáde, ktorej v čase vypuknutia vojny velil gen. jazdecktva Viktor Dankl. VI. armádny zbor s veliteľstvom v Košiciach bol začlenený do 4., početne najsilnejšej armády, pod velením bývalého ministra vojny a gen. pechoty Moritza Auffenberga. V týchto zboroch sa prakticky sústredovali všetky pluky s výraznejším zastúpením Slovákov a mužstvom odvádzaným z územia Slovenska.¹¹ V prípade, že by Rusko nemo-

⁹K danej problematike existuje bohatá literatúra. Upozorníme iba na niektoré tituly: Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914 – 1918 (ÖULK). Wien 1930, zv. 1, s. 1-25; KISZLING, R.: Die Hohe Führung der Heere Habsburg im Ersten Weltkrieg. Wien, b. r., s. 20 a nasl.; REGELE, O.: Feldmarschal Conrad. Auftrag und Erfüllung 1906 – 1918. Wien, München 1955, s. 255-272; Istorija prvoj mirovoj vojny v dvuch tomach, zv. 1., s. 192-195; NOVOZÁMSKÝ, J.: Počáteční operace světové války. Praha 1929, zv. 1., s. 27-38; POHUNEK, F.: První rakousko-uherská ofenziva do Srbska r. 1914 a příčiny jejího nezdaru (Bitva na Ceru). Praha 1938, s. 7-18; Magyarország hadtörténete. Budapest 1985, zv. 1., s. 46-49; CONRAD, ref 2, s. 299-300; ZGÖRNIÁK, ref 5, s. 78-90; GALÁNTAI, ref 1, s. 170-173; FARKAS, M.: Az Osztrák-magyar Monarchia hadműveletei 1914 kora őszén Galíciában, augusztus 15. – szeptember 25. In: Hadtörténelmi Közlemények, roč. 28, 1981, č. 2, s. 167-180; ŠEDIVÝ, I.: Češi, české země a velká válka 1914 – 1918. Praha 2001, s. 11-89.

¹⁰ÖULK, ref 9, s. 69-71, 73-78; GALÁNTAI, ref 1, s. 171.

¹¹Schému mierovej organizácie V. a VI. zboru pozri: DANGL, V.: Organizačný vývoj rakúsko-uhorskej pechoty pred prvou svetovou vojnou. In: Vojenská história, roč. 3, 1999, č. 4, časť prílohy: vojnovú organizáciu: ÖULK, ref 9, s. 69-70, 76.

bilizovalo a došlo by iba k vojne so Srbskom, túto časť by zatiaľ do bojov nenasadili, mala zostať ako záloha pre prípad neskoršieho ruského zásahu do vojnového konfliktu. Nástup tohto sledu sa mal uskutočniť počnúc 18. mobilizačným dňom v oblasti Haliče.

Ďalší sled, „Minimalgruppe Balkan“, bol určený pre južný front proti Srbsku a Čiernej Hore. Bolo to obranné zoskupenie, ktoré podľa pôvodných plánov generálneho štábu malo postačovať na obranu proti srbskej a čiernohorskej ofenzíve. Tvorila ho 1/5 ozbrojených síl a skladala sa z 8 peších divízií, zo 7 samostatných domobraneckých a pochodových brigád a 2 samostatných plukov. Išlo predovšetkým o XV., a XVI. armádný zbor a časť XIII. zboru so 42. honvédskou pešou divíziou a 13. pochodovou brigádou. Toto jadro dopĺňovala 20. honvédska pešia divízia, 36. cisársko-kráľovská pešia brigáda a 104., 107., a 109. uhorská kráľovská domobranecká pešia brigáda. Boli sem začlenené aj 4 honvédske pochodové pluky a posádky niektorých pevností. Sústredenie týchto síl do východiskového postavenia sa malo uskutočniť v 12. deň mobilizácie.¹²

Tretie bojové zoskupenie, „sled B“, sústreďovalo okrem vyňatej zálohy hlavného armádneho veliteľstva v sile jednej pešej divízie a jednej domobraneckej brigády všetky ostatné pozemné sily Rakúsko-Uhorska. Tvorilo viac než 1/5 ozbrojených síl monarchie a skladalo sa z 12 peších divízií, 1 jazdeckej divízie a zo 6 domobraneckých a pochodových brigád. Jeho zloženie bolo nasledovné: IV., VII., VIII. a IX. armádný zbor, 21. a 26. strelecká divízia, 23. a 40. honvédska pešia divízia, 10. jazdecká divízia, 95. cisársko-kráľovská a 102. uhorská kráľovská domobranecká pešia brigáda a ďalšie pochodové formácie.¹³ Toto zoskupenie sa malo použiť v každom z dvoch vyššie uvedených možností. Aj v prípade vojny so Srbskom, aj v prípade vojenského konfliktu s Ruskom, samozrejme s rozdielnym určením. V prvom prípade sa „sled B“ mal predisponovať na južné bojisko a tam so skupinou „MGB“ vytvoriť predpoklady na ofenzívu proti Srbsku a Čiernej Hore. Takto by na Balkáne sústredené sily monarchie získali početnú prevahu a mohli by v relatívne krátkom čase dosiahnuť úspech. V uvedenom prípade za účelom posilnenia „sledu B“ a „MGB“ mali na Balkán odísť aj dve jazdecké divízie zo „sledu A“. Nástup oboch sledov sa mal ukončiť v 14. deň mobilizácie. V druhom prípade, či už podľa plánu R alebo zároveň podľa plánu B-R, mal „sled B“ nastúpiť proti silnejšiemu protivníkovi, teda na severovýchode proti Rusku. Na miesto určenia však mohol dochádzať až po 18. dni mobilizácie, pretože do toho času severné trate by boli plne obsadené transportmi „sledu A“. Takto vlastne „sled B“ bol určený, podľa vývinu situácie, na posilnenie severovýchodného frontu v Haliči alebo južného frontu na Balkáne. Inými slovami, na posilnenie „sledu A“ alebo „MGB“.

Tento mobilizačný plán, a, ako si to ďalej ukážeme, aj nástupový plán, mali už v zárodku niekoľko slabín. V prípade, že by nastala vojna podľa plánu B a bola vyhlásená čiastočná mobilizácia, so sledom „MGB“ sa mal mobilizovať aj „sled B“, aby sa mohlo proti Srbsku a Čiernej Hore od začiatku konfliktu vystupovať ofenzívne. Ak by však v dohľadnom čase nastal ozbrojený konflikt aj podľa plánu R, t. j. do vojny by na strane Srbska vstúpilo aj Rusko, čo si vyžadovalo všeobecnú mobilizáciu, mal sa „sled B“ predisponovať na haličské bojisko, a to v čase, keď sa už začal realizovať presun jednotiek smerom na juh. Aby sa predišlo chaosu a nenarušil plán dopravy, v generálnom štábe predpokladali, že jednotky „sledu B“ síce ukončia svoj nástup na južné bojisko, ale do bojov nezasiahnu. Odtiaľ ich znova prevezú do Haliče. To sa ale mohlo udiť až po ukončení nástupu „sledu A“, t. j. po 18. dni predpokladanej mobilizácie. Znamenalo to ale omeškaný nástup tohto sledu na severovýchodný front. Navyše, s veľkou pravdepodobnosťou sa mohlo takto spomaliť aj sústreďovanie síl „sledu A“.

Aby takýto stav nenastal, bolo mimoriadne dôležité včas si ujasniť postoj Ruska. V predstihu správne zhodnotiť, akým spôsobom a ako rýchlo bude Rusko reagovať, získať jasný ob-

¹²CONRAD, ref 2, s. 407-410, 604-614, 640-655; A világháború 1914 – 1918 különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére. Budapest 1928, zv. 1.; POHUNEK, ref 9, s. 7-15, 23-28;

¹³ÖULK, ref. 9, s. 6-8, 63-69.

raz o situácii, ktorá sa pravdepodobne vyvinie, aby pochybnosti o tom, ktorý z možných prípadov nastane a ktorý nástupový variant sa použije, boli čo najmenšie. Túto úlohu mala splniť diplomacia. Ukázalo sa však, že tak rakúsko-uhorská diplomacia, ako aj spravodajské a výzvedné služby v tomto smere zlyhali. V diplomatických i politických kruhoch aj po podpísaní rozkazu o čiastočnej mobilizácii proti Srbsku 25. 7. 1914 prevládala názor, že balkánsky konflikt zostane izolovaný a že vojne s Ruskom bude možné zabrániť. Vo vysokých vojenských kruhoch sa zase domnievali, že aj v prípade ruského zásahu sa monarchia so Srbskom vysporiada skôr, než Rusko zmobilizuje dostatočné sily a predisponuje ich do Haliče a Východného Pruska. Minister zahraničia Berchtold v správe hlavnému veleniu v súvislosti s vyhlásením vojny Srbsku tvrdil, že podľa jeho informácií a názoru Rusko zachová vo vojnovom konflikte neutralitu.¹⁴ Túto predstavu podporovala aj tlač. Ani hlásenia spravodajských orgánov o presunoch ruských pohraničných jednotiek a útvarov, dislokovaných v blízkosti hraníc, nenasvedčovali o väčšej ruskej aktivite. Z týchto pohybov sa vyvodil záver, že napriek úsiliu z posledných rokov, „ruská bojová pripravenosť sa predsa len ešte natolko nerozvinula, že by sa ruské hlavné velenie odvážilo na rusko-poľskom teritóriu začať odvážne boje“.¹⁵ V civilných politických kruhoch sa objavili aj opatrnejšie názory. Navrhovali oddaliť mobilizáciu proti Srbsku dovtedy, kým nebude jednoznačne zrejmý postoj Ruska. Tieto návrhy sa zamietli so zdôvodnením, že pri otáľaní s mobilizáciou proti Srbsku by z vojenského hľadiska profitoval protivník a že v danej chvíli vyhrocovania júlovej krízy nie je jasné, ako dlho by ujasňovanie ruského postoja trvalo. Opačný názor prezentovali iné politické kruhy, vrátane ministerského predsedu Štefana Tiszu, ktorý sa pôvodne angažoval proti vojne so Srbskom. Tvrdili, že treba využiť nevyjasnený postoj Ruska, pre ktorého je momentálna situácia z vojenského hľadiska nevýhodná, netreba mu poskytovať čas na politické a diplomatické manévrovanie a sústredovanie vojenských síl, ale využiť jeho chýlostivú situáciu a a priori vyriešiť celý problém okamžitým útokom na Srbsko, a to s naprostou vojenskou prevahou.¹⁶ Nebolo prijaté ani ďalšie z navrhovaných riešení, ktoré odporúčalo, aby sa mobilizovalo okamžite, a to podľa vojnového plánu prípadu B-R, teda aj proti Srbsku a súčasne proti Rusku. Objavili sa totiž vážne obavy, že v takomto prípade by monarchia sama vyprovokovala rozšírenie vojnového konfliktu aj na Rusko a urýchlila jeho vstup do vojny. Ani z ideového hľadiska sa tento variant neukazoval ako vhodný, veď monarchia sa navonok úzkostlivo usilovala zvaliť vinu za nadchádzajúci vojnový konflikt na Srbsko. Práve z týchto dôvodov, aj keď v postoji Ruska politici a vojaci určujúci dianie v monarchii stále nemali jasno, dňa 28. 6. panovník vyhlásil iba čiastočnú mobilizáciu podľa vojnového plánu B. Tomuto zásadnému kroku ale predchádzali horúčkovité diplomatické rokovania s nemeckým spojencom.

Postoj Nemecka v nastávajúcom konflikte mal pre monarchiu rozhodujúci význam, a preto sa na poradách najvýznamnejších politických i vojenských predstaviteľov monarchie volalo po záruke, že Nemecko v prípade zásahu Ruska podporí svojho spojenca nielen diplomaticky, ale predovšetkým vojensky. Podstúpiť vojnové riziko bez nemeckej vojenskej podpory odmietol i bojovník Conrad a počiatočné opatrné vyjadrenia nemeckého vyslanca ho znechucovali. „Pokiaľ je Nemecko natolko nespoľahlivé, ako sa teraz ukazuje, vzniká otázka, ako dlho s ním budeme v spolku, pretože politicky tým nič neziskáme a ekonomicky nás Nemecko dusí. V takom prípade odchádzam... Všetky svoje doterajšie úvahy som založil na súčinnosti s Nemeckom a nemôžem zostať, pokiaľ riadenie prejde do rúk Slovanov.“¹⁷ Conradove obavy boli predčasné. Už z rozhovoru ministra zahraničia Berchtolda s Tschirschkyom 2. júla vyplynulo, že nemecký veľvyslanec dostal nové direktívy. Vyjadril totiž názor, že „k ús-

¹⁴HL Budapest, AOK, 10/1914-res, sp. Nr.10.

¹⁵Vezérkari és egyébb hivatalos jelentések a világháborúról. Budapest 1915, zv. 1., s. 32-33.

¹⁶GALÁNTAI, J.: Magyarorszá az első világháborúban 1914 – 1918. Budapest 1974, s. 123. K postoju politických strán a najvyššieho velenia k vyhláseniu vojny Srbsku podrobnejšie: DANGL, ref 1, s. 70-96.

¹⁷Citované podľa ŠAPOŠNIKOV, B.: Mozek armády. Praha 1968, s. 131.

pechu môže viesť iba energické vystúpenie proti Srbsku“.¹⁸ Aj vždy dobre informovaný liberálny poslanec V. Naumann v rozhovore s tajomníkom rakúsko-uhorského ministerstva zahraničia Hoysom potvrdil, že Berlín je pripravený na vojnu.¹⁹ Ešte 2. júla František Jozef I. prijal na audiencii nemeckého veľvyslanca a zdôraznil, že nie je možné ďalej trpieť intrigy Belehradu a zároveň dúfa, že cisárska vláda zväží nebezpečenstvá, ktoré pre monarchiu vyplývajú z blízkosti takéhoto suseda, ako aj potrebu uchrániť mocenské postavenie Trojspolku.²⁰ V ten istý deň panovník prijal na audiencii aj Conrada a 5. júla rakúsko-uhorský veľvyslanec v Berlíne odovzdal cisárovi Viliamovi II. osobný list Františka Jozefa I. aj s memorandom o perspektívach rakúsko-uhorskej politiky na Balkáne. V liste sa zdôrazňuje nebezpečenstvo agitácie srbského a ruského panslavizmu s cieľom rozbiť monarchiu a oslabiť Trojspolok a potreba pomoci Nemecka pri určovaní postoja Rumunska v očakávanom stretnutí. V závere panovník konštatuje, že niet inej cesty ako Srbsko, toto ohnisko panslavistickej politiky, „ako politický faktor odstrániť z Balkánu.“²¹ Pripojené memorandum v hlavných obrysoch načrtávalo novú balkánsku politiku monarchie s koncepciou orientácie na Bulharsko. Gróf Hoyos zhrnul neskôr rokovania, ktoré spolu s veľvyslancom viedli v Berlíne, takto: „Povedali sme vtedy Nemecku, že situácia na Balkáne sa stala po bukureštskom mieri neudržateľnou, že sa musíme obávať vytvorenia balkánskej koalície proti Rakúsku pod ruskou egidou...a že sa zo zahraničnopolitických a vnútropolitických dôvodov domnievame, že nadišla chvíľa úderu proti Srbsku, a to napriek nebezpečenstvu konfliktu s Ruskom. Že ale plne chápeme, že takáto politika by mohla vyvolať svetovú vojnu, a preto sme chceli vypočuť názor nemeckej vlády, či pokladá tento okamžik z politických a vojenských dôvodov za vhodný a či v danom prípade môžeme počítať s jej podporou.“²² Výsledky svojho rokovania veľvyslanec telegrafoval do Viedne ešte v ten istý deň a potvrdil, že nemecký cisár akciu schvaľuje a odporúča neotáľať. „Pokiaľ sme skutočne uznali nutnosť vojrovej akcie proti Srbsku, potom by on – cisár Viliam – ľutoval, keby sme si nechali ujsť terajší, pre nás tak priaznivý moment. Postoj Ruska bude v každom prípade nepriateľský, ale on je už na to roky pripravený, a keby aj hneď došlo k vojne medzi Rakúsko-Uhorskom a Ruskom, môžeme byť uistení o tom, že Nemecko sa s obvyklou spojeneckou vernosťou postaví na našu stranu... Čo sa týka Rumunska, postará sa o to, aby kráľ Karol a jeho radcovia sa zachovali korektné.“²³ Tento telegram i ďalšie hlásenia z Berlína konečne ubezpečili najvyššie kruhy monarchie, že Nemecko je na vojnu pripravené, ba čo viac, vojnu si v danej konštelácii vývinu situácie želá. O vyhlásení čiastočnej mobilizácie sa definitívne rozhodlo.

Vo večerných hodinách 25. júla, keď ešte ruský postoj nebol známy, František Jozef I. podpísal najvyšší rozkaz o mobilizácii ôsmich armádných zborov pre prípad vojny so Srbskom a Čiernou Horou.²⁴ Za prvý mobilizačný deň bol určený 28. júl. Bola mobilizovaná aj časť námorných síl, dunajské monitory a hraničné posádky. Takže ešte pred vyhlásením všeobecnej mobilizácie začal odvoz aj 2. armády na juh. Na prepravu síl určených na srbské bojisko armáda potrebovala 2 064 vlakových súprav, 3 841 lokomotív a 96 929 vagónov.²⁵ V Petrohrade čiastočnú mobilizáciu oznámili 29. júla a vo večerných hodinách nasledujúceho dňa parafoval cár Mikuláš II. rozkaz na všeobecnú mobilizáciu. V poľudňajších hodinách 31. júla aj rakúsko-uhorský mocnár podpísal všeobecnú mobilizáciu, pričom za prvý mobilizačný deň bol,

¹⁸Citované podľa GALÁNTAI, J.: ref 16, s. 102.

¹⁹Österreich-Ungarns, ref. 1, s. 235.

²⁰GALÁNTAI, J.: Szarajevótól a háborúig. 1914 július. Budapest 1975, s. 50-51.

²¹Die Österreichisch-Ungarischen, ref 1, s.1-3.

²²Citované podľa JINDRA, ref. 1, s. 61.

²³Die Österreichisch-Ungarischen, ref. 1, s. 17-18.

²⁴Plán B pôvodne počítal iba so siedmimi zborní, dodatočne však bol zmobilizovaný aj III. zbor, lebo sa objavili indície, že s mobilizovaním na území Čiech by mohli byť ťažkosti. (ŠEDIVÝ, ref 9, s. 30.)

²⁵ZGÖRNIK, ref 5, s. 53.

vzhľadom na už naznačené problémy s prepravou vojsk, vojenskou technikou a materiálom, určený 4. august.²⁶

Najvyššie velenie sa dostalo do neprijemnej situácie, muselo realizovať nevýhodný plán otvorenia frontu na juhu i na severovýchode. Pretože veľká časť železníc a železničného personálu určeného na realizovanie plánu R na severovýchodnom fronte, ktorý vyplýval z čiastočnej mobilizácie, už niekoľko dní vypomáhala na tratiach vedúcich na juh k nástupu proti Srbsku, bolo potrebné urýchlene preskupiť dopravné prostriedky a personál na realizáciu nástupového plánu proti Rusku, bez toho, aby utrpeli pôvodné zámery v súvislosti s nástupom jednotiek na juh. Situáciu sťažilo aj to, že časť jednotiek „sledu MGB“ ale aj „sledu B“, ktoré v prípade realizácie plánu B-R, teda vojny na dvoch frontoch proti Srbsku aj Rusku, boli určené na severovýchodné bojisko, bola v pohybe na juh alebo v štádiu nástupu do transportov. Podľa niektorých odhadov v tom čase až štvrtina síl, určených na hlavné bojisko proti Rusku, bola na ceste smerom k srbským hraniciam a niektoré jednotky tohto sledu boli dokonca už sústredené v nástupovom priestore v Sreme a Banáte.²⁷ Ich preprava na severovýchodný front sa spojila s nemalými ťažkosťami. Hlavné velenie sa rozhodovalo medzi viacerými možnosťami. Zastaviť transporty vezúce jednotky „sledu B“, na vytypovaných miestach ich vyložiť a podľa novospracovaného plánu prepravy po uvoľnení železničných trás a vagónov dopraviť opačným smerom. Ďalším z variantov bolo dokončiť nástup na Balkán, vyhnúť sa tak problémom, ktoré by pri zastavení a otočení transportov zaiste nastali, a až po ich príchode na určité miesta ich opäť odtransportovať, aj za cenu straty drahocenného času, do Haliče. Ukazovala sa aj tretia možnosť. Lahšie dosiahnuteľné transporty zastaviť, vyložiť ich na miestach, kde sa nachádzajú a odtiaľ ich prepraviť na severovýchodný front. Tie jednotky, ktoré sa už nachádzali v Sreme a Banáte, a tie, ktoré už boli blízko miesta svojho určenia, vyložiť až tam, a odtiaľ ich dopraviť na sever. Všetky varianty mali svoje nevýhody. Po určitom váhaní Conrad von Hötzendorf rozhodol tak, aby jadro „sledu B“ tvoriace 2. armádu, ukončilo nástup na juh a odtiaľ bolo podľa jednotného plánu inštrudované na ruské bojisko. Na danom mieste boli zadržané iba tie jednotky „sledu B“, ktoré ešte neboli pripravené na odchod. Išlo väčšinou o jazdecké útvary. Tie potom nastupovali podľa plánu R.

Udržať „slovanský kolos“ mimo vojnového konfliktu aspoň dovtedy, kým rakúsko-uhorská presila nedosiahne rozhodujúce vojenské úspechy na srbskom fronte, ako to pôvodne vojenský teoretici i časť politikov očakávali, sa teda nepodarilo. Rakúsko-uhorský i nemecký generálny štáb podcenili i vojenskú pripravenosť Ruska, aj rýchlosť mobilizačných schopností tohto protivníka. Vojenských teoretikov prekvapila skutočnosť, že ruská armáda prešla do ofenzívy skôr, než ukončila mobilizáciu. Neočakávala ani takú účinnosť ruského delostrelectva ani takú zladenosť vzájomnej podpory jednotlivých zbraní pozemných síl ruskej armády, aká sa hneď v prvých dňoch bojového kontaktu ukázala. Nevyšli ani kalkulácie, ktoré dúfali, že rýchla porážka Srbska a Čiernej Hory ešte pred ruským zásahom prinúti Bulharsko aj Rumunsko, aby sa aktívne postavili na stranu ústredných mocností. Vojenská podpora Talianska zostávala zatiaľ otvorená a nepravdepodobná. Rakúsko-Uhorsko bolo nútené od začiatku vojnového konfliktu viesť vojnu na dvoch frontoch. Pritom z vojenského hľadiska nastal veľmi nepriaznivý stav už v spomínanej vynútenej zmene nástupových plánov, čo sa neobišlo bez nedostatkov

²⁶Samotná mobilizácia sa týkala záložníkov a náhradnej zálohy pre spoločnú armádu a obe vlastibrany medzi 25. a 32. rokom veku (ročníky narodenia 1882 – 1889), ďalej tých povinných vojenskej služby medzi 32. až 40. rokom veku (roky narodenia 1872 – 1881), ktorí už prešli výcvikom, ale aj rezervnej zálohy spoločnej armády, honvédstva a Landwehru. Mobilizácia sa vzťahovala aj na aktívne slúžiaci ročníky medzi vekom 22 až 24 rokov, a tých, ktorí boli zaradení do náhradnej zálohy alebo boli v čase vyhlásenia mobilizácie na dovolenkách, ako aj na celý ročník s dátumom narodenia 1893, vrátane brancov. Mobilizáciou uvedených ročníkov pôvodný mierový stav rakúsko-uhorskej armády z predvojnového mierového stavu približne 450 000 mužov vzrástol na 1 421 250 osôb. (ÖULK, ref 9, s. 80).

²⁷POHUNEK, ref 9, s. 26.

a omeškania voči pôvodným predpokladom. Odvoz jednotiek na haličský front začal až 6. augusta a o tri dni boli trate v plnej permanencii. Civilná doprava, až na malé výnimky, bola vylúčená. Od tohto dňa denne prichádzalo do oblastí sústreďenia približne 7 tisíc vagónov. Od polovice augusta bolo v pohybe na front a späť okolo 800 vlakových súprav so 40 000 vagónmi.²⁸ Rakúsko-uhorské vrchné velenie tu nasadilo 4 armády (vrátane 2. armády), Kummerovo a Kóvessovo armádne zoskupenie, z ktorých posledne menované operovalo samostatne iba do príchodu 2. armády na toto bojiisko.

O čiastočnom avanturizme vládnucim v rakúsko-uhorskom generálnom štábe svedčí až prílišná dôvera v nemeckú diplomaciu. Tá mala za následok, že v počiatočnom štádiu rozvinutia vojenských operácií sa vlastne ani nerátalo s možnosťou zapojenia Talianska, popri prípade Rumunska, do vojnového konfliktu na strane Dohody. Predpokladalo sa, že Nemecko tieto štáty udrží prinajmenšom v neutralite. K určitým pochybnostiam dochádzalo skôr pri samotnej realizácii nemeckých vojnových a operačných plánov.

Základom nemeckého vojnového plánu bol plán vypracovaný ešte pod vedením náčelníka generálneho štábu Alfréda von Schlieffena v rokoch 1891 – 1905, neskôr, predovšetkým v detailoch, ešte upravovaný.²⁹ Vychádzal z nevyhnutnosti vedenia vojny na dvoch frontoch, a to proti Francúzsku a Rusku. Schlieffen už na konci 19. storočia dospel k zásadnému rozhodnutiu. Pretože Nemecko nebolo vojensky pripravené na to, aby vyvinulo súčasne na oboch frontoch taký tlak, ktorý by zaručil úspech, vsadil na rozhodujúci prvotný úder proti Francúzsku a po rozhodujúcom víťazstve navrhoval urýchlene presunúť uvoľnené sily na východ, na porážku Ruska. Vychádzal z predpokladu, že rusko-turecká vojna dostatočne odhalila nedostatky ruských ozbrojených síl, a tak v prvých fázach vojny nasadenie rakúsko-uhorských branných síl proti Rusku, ktorému mobilizácia potrvá, podporované 5 a pol nemeckými zbrojmi a niekoľkými domobraneckými divíziami bude postačujúce na zadržanie ruského nástupu. Svoju úlohu tu zohrali aj otázky politického charakteru. V Nemecku si uvedomovali, že habsburskú monarchiu bude dosť ťažké aktivizovať za záujmy, ktoré sa jej bezprostredne nedotýkajú. Túto skutočnosť veľmi pregnantne formuloval dobre informovaný šéf politického oddelenia zahraničného úradu v Berlíne Friedrich von Holstein slovami, že podunajskú monarchiu možno usmerňovať v zahranično-politickej oblasti len vo sfére jej najvlastnejšieho záujmu, t. j. na Balkáne.³⁰ Preto aj realizátori čiastočne modifikovaného Schlieffenovho plánu pod vedením Helmutha von Moltkeho ml. v predvečer prvej svetovej vojny využívali v prvom rade balkánsku otázku na užšie pripútanie si rakúsko-uhorského spojencu a na usmerňovanie jeho zahraničnopolitických ambícií.

Na Schlieffena nadväzujúce a jeho plány dopĺňujúce neskoršie koncepcie, spracované pod vedením Moltkeho, brali už do úvahy zmeny, ktoré sa odohrali v oboch vojensko-politických zoskupeniach, zakladali sa však na riskantných predpokladoch a prepočtoch a nekalkulovali v dostatočnej miere s nepredvídanými faktormi. V zásade počítali s tým, že od začiatku bude vývin vojenskej situácie diktovať Nemecko. Moltke bral do úvahy, že Francúzi zrejme nastúpia pozdĺž nemecko-francúzskych hraníc s väčšou silou, než to Schlieffen pôvodne predpokladal, a tak miesto jednej armády hodlal hranice brániť dvoma armádami. Navrhoval preto posilniť stred armádnej zostavy na úkor pravého krídla. Nechcel nechať bez náležitej obrany ani východné nemecké hranice, a tak aj sem chcel sústrediť jednu armádu. Tým oslabil pravé krídlo určené na obchvat a vpád do Francúzska o dve armády. Miesto Schlieffenom plánovaného pomeru armád pravého a ľavého krídla 7:1, Moltke plánoval ich pomer 5:2. Vlastný ob-

²⁸A világháború 1914 – 1918, ref 12, zv. 2., s. 10-11; tiež ÖULK, ref 9, s. 20-22.

²⁹Podrobnejšie rozbor Schlieffenovho plánu pozri: RITTER, Der Schlieffenplan. Kritik eines Mythos. München 1956; KUHLE, H.: Der deutsche Generalstab in Vorbereitung und Durchführung des Weltkrieges. Berlin 1920; Istorija pervoj, ref. 9, s. 186-192; KIELMANNSEG, P. V.: Deutschland und der Erste Weltkrieg. Frankfurt a/Main 1968, s. 25 a nasl.

³⁰JINDRA, ref 4, s. 572.

chvat mali previesť iba tri z piatich armád úderného krídla. Zmenil aj pôvodný nástup, a najmä z politických ohľadov vynechal prechod cez holandské územie a útok chcel viesť južne od holandských hraníc.

Podľa predstáv nemeckej generality rakúsko-uhorské vojenské sily mali v prvých týždňoch vojny niesť hlavný nápor nastupujúcich ruských vojsk a umožniť tak nemeckej armáde v krátkom čase dosiahnuť rozhodujúce víťazstvo na západnom fronte. Tá mala potom uvoľnené sily presunúť na východ. V tomto zmysle sa pripravovali aj detaily mobilizačných a nástupových plánov oboch centrálnych mocností na spoločných poradách v posledných rokoch pred prvou svetovou vojnou prakticky každý rok. Moltke, uvedomujúc si, že podunajská monarchia má predovšetkým záujmy na Balkáne a intuitívne považuje za prvoradú potrebu pacifikovať Srbsko, neustále zdôrazňoval Conradovi, že hlavné rozhodnutie musí padnúť na západnom fronte, tak, ako to konštatoval aj Schlieffen. A tu je úloha monarchie nezastupiteľná. V tejto súvislosti sa často citoval výrok bývalého náčelníka nemeckého generálneho štábu a otca projektu bleskovej vojny: „Ani o osude Rakúsko-Uhorska sa nerozhodne na Bugu, ale na Seine.“³¹ Nemecké vrchné velenie podnecovalo rakúsko-uhorský generálny štáb k nástupu na severe medzi Bugom a Vislou aj z toho dôvodu, aby sa zabránilo vpádu ruských vojsk do bohatej priemyselnej oblasti nemeckého Sliezska.

Vo Viedni si uvedomovali, že vinou vytvorenia dvoch vojenských zoskupení a relatívnej slabosti Rakúsko-Uhorska, je monarchia v prípade vypuknutia vojny v plnej miere závislá na Nemecku. Conrad prijal hlavné stanoviská prezentované Schlieffenom a Moltkem a zásadný predpoklad, že vojnu proti Rusku, resp. Rusku a Srbsku, treba podriaadiť nemeckým zámerom a prednostnému riešeniu otázky osudu Francúzska. Súhlasil s tým, že prípadné rozdelenie nemeckých síl a ich plné nasadenie na oboch frontoch by neprinieslo očakávaný efekt ani na západe ani na východe. V určitých otázkach sa však jeho názory odlišovali od názorov Nemcov a navonok sa prejavovali v prvom rade v podobe rôznych obáv.

Časť týchto obáv sa týkala časového faktoru preskupenia a nástupu hlavných nemeckých síl na východný front po ich úspechu na západnom fronte. Až do ich príchodu tu totiž rakúsko-uhorské vojská boli prakticky osihotené proti útočiacim ruským divíziám. Ak by nemecké plány bleskovej vojny stroskotali a nemecké jednotky sa včas nepreskupili, ľahko mohlo dôjsť k takému vysileniu nasadených armád monarchie, ktoré by spochybnilo ďalšie aktívne vystupovanie. Rusko disponovalo predovšetkým veľkým ľudským potenciálom a postupne tu mohlo nasadzovať stále väčšie sily. Podľa Schlieffenových predpokladov, a tie boli v hrubých črtách prijaté aj Moltkem, presun časti nemeckých síl na východ sa mohol uskutočniť 6 až 8 týždňov po začatí útoku proti Francúzsku. Napriek dôvere v bojovú silu a vojenské schopnosti svojho spojenca, ako aj prísľubom Moltkeho, Conrad v tomto smere prechovával isté obavy. Aj z toho dôvodu žiadal, aby súbežne s útokom rakúsko-uhorskej armády v Haliči nemecké zbory z Východného Pruska začali ofenzívu smerom na juhovýchod, a tým viazali a čiastočne rozptýlili v tomto priestore sústredené ruské divízie. Podľa Conrada v prípade nesplnenia tejto požiadavky, rakúsko-uhorská armáda by mohla čoskoro naraziť na také silné ruské zoskupenie, že rozvinutie útoku by bolo už v úvodných fázach odsúdené na neúspech. Že jeho obavy neboli neopodstatnené, ukázal aj neskorší vývoj, keď vzhľadom na omeškaný nástup proti 38 ruským peším divíziám mohlo Rakúsko-Uhorsko na úseku svojho frontu nasadiť 37 peších divízií, pričom ich časť sa v prvých dňoch ešte nachádzala na juhu alebo v transportoch. Začiatkom septembra už mali Rusi na tomto úseku frontu sústredných 51 peších a viac než 19 jazdeckých divízií.³²

V súvislosti s preskupovaním vojsk svojho spojenca na východ vyslovil požiadavku, aby najneskôr do 35. dňa ruskej mobilizácie, okrem nemeckých síl sústredných vo Východnom

³¹RITTER, ref 29, s. 186.

³²HOLÝ, K.: Tažení v Haliči a v Polsku r. 1914. Praha 1928; tiež ŠEDIVÝ, ref 9, s. 73.

Prusku, poslali Nemci na východný front 20 divízií. Tieto predpoklady považoval za nevyhnutné, aby rakúsko-uhorská ozbrojená moc bola schopná zadržať očakávaný ruský nápor a vytvoríť podmienky na víťaznú protiruskú ofenzívu. Moltke síce dal príslub na útok smerom k rieke Narev, ktorý mal odľahčiť tlak na rakúsko-uhorské zoskupenie, ale jednoznačne neurčil ani dátum tohto útoku, ani v akej sile a intenzite bude prevedený.³³ Nemecké vrchné velenie, ako to aj vyplýva zo vzájomných rokovaní predstaviteľov generálnych štábov, ale nakoniec aj z politických rokovaní na najvyššej úrovni, sa nemienilo príliš viazať konkrétnymi príslubmi a nechávalo si otvorené zadné dvierka pre zmenu plánov. To si napokon Conrad uvedomoval.

Conrad, podobne ako jeho nemeckí kolegovia, bol prívržencom ofenzívneho plánu, preto aj predpokladaný ruský nástup mienil riešiť útočnými operáciami. Mimo iného to zdôvodňoval tým, že rakúsko-uhorská armáda je vycvičená na útočných princípoch a je do nej vštepený duch útočnosti. Ďalej zdôvodňoval tým, že úspešná ofenzíva proti ešte neúplne sústredeným silám protivníka v predpokladanej oblasti Varšavy by mohla viesť k rozvinutiu širšej ofenzívy a zväčšiť šance na víťazstvo. Za dôležité pokladal aj psychické dopady takéhoto úspechu na boj schopnosť armády a na zázemie. Viesť predovšetkým obranné operácie považoval za mimoriadne nevýhodné aj z toho dôvodu, že tunajšie vojenské oporné body, pevnosti a opevnené predmostia nezodpovedali dobovým požiadavkám. Defenzívny postoj vo Východnej Haliči by podľa jeho náhľadu priniesol so sebou potrebu vysídliť z veľkej časti tejto oblasti domáce civilné obyvateľstvo, čo by malo mimoriadne negatívne vnútropolitické dôsledky, o to viac, že rusofilsky a proslovansky naladené domáce obyvateľstvo by zaiste robilo značné ťažkosti a snažilo by sa všemožne pôsobiť v negatívnom duchu na mnohonárodnostné útvary dislokované v tejto oblasti.³⁴ Tieto dôvody Moltke prijal ako správne a ofenzívny charakter nástupu rakúsko-uhorských vojsk v Haliči schvaľoval.

Na druhej strane Moltke mal obavy z toho, že eventuálne úsilie monarchie vynútiť si na Balkáne rýchly vojenský úspech by mohlo mať neblahý vplyv na výsledok rakúsko-uhorského vojenského nástupu v Haliči. Preto aj cisár Viliam v liste Františkovi Jozefovi z konca júla 1914 zdôraznil že „Rakúsko musí sústrediť svoje hlavné sily proti Rusku... Srbsko hrá úplne druhoradú úlohu“.³⁵ Sám Moltke túto základnú myšlienku nemeckého útočného plánu neustále zdôrazňoval pri osobných stretnutiach s Conradom, ešte aj v liste z 2. augusta 1914 podčiarkuje, že Srbsko treba udržať iba s menšími silami, prvoradou úlohou je zadržať ruský nápor.³⁶ Rakúsko-uhorské vrchné velenie a politické špičky túto základnú axiómu síce v teoretickej rovine prijali, ale nebolo ju ľahké v praktickej politike naplniť. Smerovanie zahraničnej politiky monarchie v posledných desaťročiach, rôzne vnútropolitické dôvody, v ktorých výraznú úlohu hralo mnohonárodnostné zloženie štátu, vojensko-politické predprípravy, ktoré vyústili do anexie Bosny a Hercegoviny, imperialistické zámery a ekonomické ciele diktovali venovať tejto oblasti prvoradý záujem. „Potrestanie“ Srbska bolo pre monarchiu aj prestížnou otázkou. Predpokladalo sa, že rýchly úspech na Balkáne by mohol strhnúť na stranu monarchie aj neutrálne štáty, predovšetkým Bulharsko. Navyše aj samotný vývoj vojenskej situácie v počiatočných fázach vojny viedol k tomu, že generálny štáb bol nútený venovať južnému frontu väčšiu pozornosť, než sa v pôvodných plánoch predpokladalo. Už tu sa začínali objavovať prvé trhliny vo vojnových zámeroch oboch spojencov, ktoré sa po neúspechoch nemeckých vojsk na Marne ešte prehĺbili.

Spoločné strategické plány centrálnych mocností proti Rusku boli stanovené iba v hlavných obrysoch, čo umožňovalo rakúsko-uhorskému generálnemu štábu, aby tieto projekty čiastoč-

³³GALÁNTAI, ref 1, s. 172.

³⁴FARKAS, ref 9, s. 169.

³⁵CONRAD von HÖTZENDORF, ref 2, zv. 4, s. 156; tiež GOTTLIEB, W. W.: Tajnaja diplomatija vo vremija pervoj mirovoj vojny. Moskva 1960, s. 372.

³⁶Tamže, 319; GOTTLIEB, ref 35, s. 372.

ne prispôsobilo aj vlastným zámerom. Po vyhlásení všeobecnej mobilizácie v Rusku, došlo z hľadiska vojenských plánov centrálnych mocností k najmenej priaznivej situácii, k vojne na dvoch protihľahlých frontoch. Hlavné sily na základe všeobecnej mobilizácie a nástupových direktív, t. j. 1., 3., a 4. armáda a jeden zbor 2. armády smerovali na severovýchod, 5. a 6. armáda, zosilnená tromi zbormi 2. armády, opačným smerom na balkánsky front. Ako sme už vyššie uviedli, keď sa začala všeobecná mobilizácia, 2. armáda už bola v pohybe na južný front, ale z väčšej časti ešte nebola vyložená z vagónov. Táto skutočnosť núkala určité možnosti, ktoré vrchné velenie po krátkom váhaní hodlalo využiť. Na rozdiel od pôvodných zámerov, ktoré sa zakladali na defenzívnom ponímaní, hlavný veliteľ južného vojenského zoskupenia Oskar Potiorek, ktorý presadzoval útok aj na tomto úseku frontu, dostal súhlas na využitie 2. armády, a na jej „miestne obmedzenú súčinnosť“, t. j. na nasadenie jej väčšej časti do útočných bojov s tým obmedzením, že tieto jednotky by nemali prekročiť Sávu a Drávu.³⁷ Sústredením týchto síl na Balkáne vrchné velenie dúfalo, že dosiahne proti Srbsku okamžité a citeľné úspechy, čo sa považovalo nielen z vojenského a medzinárodného, ale aj politického a psychologického hľadiska za mimoriadne dôležité. Politické kruhy predovšetkým v Uhorsku sa totiž obávali, že v prípade, keby sa tu sústredené vojská obmedzili iba na obranu, mohlo by dôjsť k srbským vpádom na územie monarchie, obývané obyvateľstvom nemaďarských národností, a k posilneniu protimonarchistických nálad. Uhorský ministerský predseda Štefan Tisza na zasadnutí ministerskej rady 8. augusta argumentoval aj tým, že v prípade rýchleho úspechu na srbskom fronte by monarchia zlepšila aj svoje medzinárodné postavenie a autoritu na Balkáne.³⁸ V týchto úvahách sa skrývali aj predpoklady, že v prípade rýchleho úspechu proti Srbsku a Čiernej Hore bude možné i naďalej udržať neutralitu štátov, ktoré s monarchiou nesympatizovali, predovšetkým Rumunsko a Taliansko.³⁹ Rýchly úspech mal viesť aj k upevneniu disciplíny v mnohonárodnej armáde a potlačeniu prejavov sympatií s bojujúcimi Srbmi medzi slovanským obyvateľstvom podunajského súštátia. Ze vrchné velenie v rýchly úspech na srbskom fronte verilo, ilustruje aj list ministerstva vojny ministerskému predsedovi Uhorska zo 4. augusta, v ktorom sa žiada urýchlene vyčleniť pre potreby armády politicky vhodné a jazykovo pripravené osoby k provizórnej správe územia v Srbsku a na Ukrajine. Ich využitie podľa autora listu mohlo nastať už v krátkom čase.⁴⁰

Hlavný veliteľ ozbrojených síl určených proti Srbsku Oskar Potiorek, ktorý bol zároveň aj veliteľom 6. armády, nemal ľahkú úlohu, lebo vedel, že po 18. auguste už nebude disponovať 2. armádou. To ho nútilo k urýchlению útočných operácií, čo sa potom nepriaznivo odrazilo na príprave i samotnom prevedení ofenzívy. Ani samotné rozloženie rakúsko-uhorských armád nebolo ideálne. 6. armáda, ktorá sa sústredila pozdĺž horného toku Driny, skôr než začala svoj postup smerom na Užicu, sa musela vysporiadať s armádou Čiernohorcov, ktorá kryla ľavý bok spojených srbsko-čiernohorských armádnych zoskupení. 5. armáda, ktorá zaujala pozície na sever od 6. armády, mala útočiť smerom na Valjev. Zbory 2. armády boli pripravené pozdĺž Sávy a Dunaja, mali vykonávať demonštratívne útoky smerom na juh a pútať na seba srbské sily. Rakúsko-uhorský útočný plán teda predpokladal viesť hlavný úder iba z jedného smeru – od západu. Potiorek pritom podcenil bojaschopnosť a taktické rozloženie protivníkových síl, ktoré vynikajúcim spôsobom využívali geografické danosti bojiska a nevládol ani koordináciu svojich armád. Útok začal 12. augusta. Vráťane síl celej 2. armády a posádok južných pevností tu bolo sústredených 319 a pol bataliónov pechoty, 60 jazdeckých švadrón, 142 delostreleckých batérií (744 diel), 42 technických kompánií, 486 guľometov. V rámci siedmich zborov spolu 15 a pol divízií, 15 brigád, 8 samostatných plukov pechoty

³⁷POHUNEK, ref 9, s. 26.

³⁸GALÁNTAI, ref 16, s. 168.

³⁹Tamže, s. 173; tiež GOTTLIEB, ref 35, s. 372-373. Tieto úvahy možno sledovať aj v Conradových spomienkach.

⁴⁰MQL Budapest, K-578, 142/1914-eln.

a 1 jazdecká divízia.⁴¹ Srbi a Čiernohorci disponovali s podstatne menšími silami, čo ale v značnej miere kompenzovali vhodným rozložením svojich síl a ústredným postavením pred Kragujevacom, odkiaľ mohli účinne zasahovať proti 5. i 2. rakúsko-uhorskej armáde. 5. armáda sa s určitými ťažkosťami podarilo na viacerých miestach prekročiť dolný tok Driny a prebojovali sa k rieke Jadar. 2. armáda prekročila pri Šabaci Sávu a zmocnila sa mesta. Koordinácia však od začiatku zlyhávala. Kým sa 5. armáda pokúšala postúpiť smerom k Valjevu, útok 6. armády na hornom toku Driny meškal. Časový rozdiel medzi okamihom začatia ofenzívy 5. a 6. armády bol až šesť dní, pričom obe armády boli priestorovo oddelené, čo samo osebe vystavovalo každú z nich k izolovanej porážke. Keď aj bojová iniciatíva 2. armády, ktorá sa vzhľadom na očakávaný odvoz na severovýchodný front po obsadení Šabaca už príliš nezapájala do útočných akcií, poklesla, všeobecný útok sa postupne zarazil. Dňa 16. augusta totiž neočakávane prešli srbské divízie do protiofenzívy, zastavili nástup 5. rakúsko-uhorskej armády a útokom smerom na Šabac ohrozovali bok 5. armády, ktorej dokonca hrozilo obklúčenie. Potiorek bol nakoniec nútený nariadiť ústup 5. i 6. armády za Drinu. Srbská armáda takto do 23. augusta vytlačila rakúsko-uhorské sily do pôvodného východiskového postavenia. Tento neúspech mal mimoriadne veľký morálny dopad. Pôvodný zámer, rýchlou porážkou Srbov a Čiernohorcov zvýšiť autoritu monarchie a bojovú morálku oddielov nastupujúcich na haličský front, stroskotal. Nebolo možné ani uvažovať o okamžitom zopakovaní ofenzívy, pretože prevažná väčšina útvarov 2. armády sa už nachádzala na ceste na severovýchodný front, alebo sa tam už vyskladňovala.⁴²

Rozhodnutie vrchného velenia rakúsko-uhorskej armády o účasti 2. armády na útočnej operácii proti Srbsku a meškanie transportov vinou zmien v prevoze na severovýchodný front, si vynútili aj modifikáciu nástupových plánov v tomto priestore. Podľa pôvodných plánov boli nástupové priestory vytýčené v pohraničných oblastiach, čo najbližšie k ruským hraniciam. Počítalo sa s tým, že jednotlivé zbory armády monarchie nastúpia v dostatočnom časovom predstihu pred nástupom ruských síl a získajú tak početnú prevahu potrebnú pre útočný charakter plánovaných vojenských operácií, a teda ich východiskové pozície by mali byť čo najviac vynútené severovýchodným smerom. Zväziac danú situáciu sa teraz vrchné velenie rozhodlo zvoliť nástupové oblasti hlbšie v Haliči, približne o 2 a v niektorých prípadoch dokonca 4 dni pochodu späť od pôvodne vytýčených priestorov. Dôvodilo najmä obavami, že silnejšie ruské jazdecké zoskupenia by mohli narušiť plynulý priebeh vykládky mužov, vojenskej techniky a materiálu z vagónov. Neskôr vrchné velenie na podporu svojho rozhodnutia uvádzalo aj neutralitu Rumunska, ktorá umožnila ruskej armáde na južnom krídle uvoľniť značné vojenské sily. Pri realizovaní pôvodného nástupového plánu mohli tieto jednotky hroziť obklúčením priestorov určených pre dislokáciu 2. a 3. armády.⁴³ Zadržanie a využitie 2. armády na srbskom fronte mali výrazne negatívny dopad aj na akcieschopnosť celého haličského frontu. Táto armáda ešte ani v čase začatia ofenzívy na haličskom fronte, 23. augusta, nebola plne koncentrovaná v nástupovom priestore na pravom krídle útočnej zostavy. Náhrada v podobe vojenského zoskupenia generála Hermana Kövessa von Kövessháza bola iba slabou náplastou, najmä keď VIII. pražský armádny zbor, pôvodne určený do Východnej Haliče, zostal, vzhľadom na vývoj situácie, definitívne na srbskom bojisku.⁴⁴ Aj nemecký generálny štáb rozhod-

⁴¹ZGÓRNIAK, ref 5, s. 85, vyčíslené podľa ÖULK, ref 9, s. 63-69. Prevzal tiež POHUNEK, ref 9, s. 147-153.

⁴²Podrobnejšie k bojom na srbskom fronte v auguste 1914: POHUNEK, ref 9; ÖULK, ref 9, s. 91-152; JEŘABEK, R.: Potiorek. General in Schatten von Sarajevo. Graz – Wien – Köln – Styria 1991; NOVOZÁMSKÝ, J.: Počáteční operace světové války, Praha 1929, zv. 1.; ŠEDIVÝ, ref 9, s. 85-92; PISAREV, A.: Serbija i Černogorija v prvoj mirovoj vojne. Moskva 1968. NAGY, V.: Az 1914. évi szerbiai hadjárat. Budapest 1913, zv. 1.

⁴³FARKAS, ref 9, s. 174-175.

⁴⁴Kövessovo armádne zoskupenie sa skladalo z III. zboru Graz a XII. zboru Sibiu. Jeho veleniu bola podriadená aj 11. pešia divízia, 43. strelecká divízia, 8. jazdecká divízia, 5. honvédska jazdecká divízia, 35. domobranecská brigáda, 11. jazdecká divízia. Zoskupenie bolo koncom augusta začlenené do 2. armády.

nutie Conrada o využití 2. armády na srbskom fronte prijal so znepokojením, lebo takto na severovýchodné bojisko nastúpili iba 3/5 z rakúsko-uhorských mobilizovaných síl, miesto pôvodne plánovaných 4/5.⁴⁵ Už v štádiu nástupu na fronty prvej svetovej vojny sa teda pôvodný vojenský plán narušil oslabením nasadených síl v Haliči a značným oneskorením samotného nástupu. Navyše nemecké i rakúsko-uhorské plány podcenili rýchlosť ruskej mobilizácie a nepočítali ani s tým, že ruská armáda prejde do ofenzívy skôr, než ukončí svoju mobilizáciu.

Už v čase vyhlásenia čiastočnej mobilizácie sa vyhlásila aj bojová pohotovosť pre jednotky na hraniciach s Ruskom. Obrana hraníc sa podľa poplachových smerníc posilnila žandárskymi a domobraneckými jednotkami, ako aj jednotkami finančnej stráže a do bojovej pohotovosti sa uviedli aj posádky pevností v Krakove, Przemysli, Lvove a ďalších pevnostiach na san-dnesterskom predmostí. Keď predsunuté ruské jednotky, najmä jazdecké oddiely, začali prenikať cez hranice, ukázala sa potreba nasadiť aj niektoré útvary v tomto priestore dislokovaného I. krakovského zboru, X. zboru v Przemysli a XI. zboru v Lvove. Tie sa zapájali do pohraničných šarvátok, roztrúsili sa pozdĺž hraníc, prišlo i k stratám, čo malo za následok neželateľné premiešanie jednotiek týchto zborov a ich oslabenie. Pretože boli poverené aj vykonávaním prieskumnej činnosti, neustále presuny a zasahovanie do menších bojových akcií túto ich činnosť v značnej miere obmedzovali.⁴⁶ V súvislosti s vymedzením nových nástupových priestorov sa vynoril aj ďalší problém. Hlavné mesto Východnej Haliče Lvov, stredisko XI. armádneho zboru a dôležitá pevnosť, ležalo severne od rieky Dnester, mimo pásma určenia na sústredenie rakúsko-uhorských vojsk. Vrchné velenie muselo zvažovať, či mesto v prípade neočakávaného ruského útoku brániť, alebo všetky jednotky z mesta stiahnuť za Dnester a mesto ponechať svojmu osudu. Rozhodli nakoniec politické hľadiská. XI. zbor mal zostať na svojom mieste a z tejto oblasti sa malo vytvoriť predmostie. Tu sústredené pluky mali za úlohu brániť mesto proti predpokladaným slabším ruským útočným aktivitám. Medzi Dnestrom a Prutom smerom k rumunským hraniciam zostala iba miestna posádka. 35. domobranecká brigáda dislokovaná v hlavnom stredisku Bukoviny, Czernowitzi, bola poverená brániť mesto za každých okolností.⁴⁷

Sústredovanie 1. a 4. armády sa začalo na dolnom toku rieky San, medzi Przemyslom a ústím Sanu do Visly. Mali útočiť severným, resp. severovýchodným smerom. 3. armáda mala za úlohu kryť zmienený nástup v priestore na východ od Lvova, na hornom toku Dnestra a v okolí Sambora. Sústredovanie tých častí 2. armády, ktoré už boli prevezené na severovýchodný front, bolo určené v okolí Stanislawowa. Bočnú ochranu celému frontu mala sprava poskytovať armádna skupina generála pechoty Kövessa. Nástupový priestor bol krytý aj armádnymi zbormi v Krakove, Lvove a Przemysli. Čo do hĺbky bol nástupový priestor pre 1. armádu určený medzi Sieniavou a Lancutom, pre 4. armádu medzi Przemyslom a Jaroslawom, pre 3. armádu v priestore medzi Lvovom a Sanokom a pre Kövessovo armádne zoskupenie v oblasti medzi Stanislawom a riekou Stryj (Strypa). Kummerovo armádne zoskupenie, poverené úlohou upútať na seba pozornosť väčších ruských síl ostentatívnym vniknutím na územie protivníka, kryť západný bok útočiacich armád grupujúcich sa pozdĺž rieky San a nadviazať kontakt s Woyschovou sliezskou nemeckou domobraneckou divíziou, sa sústreďovalo v oblasti Krakova.⁴⁸ Rakúsko-uhorské sily sa teda v hrubých obrysoch sústreďovali za líniou dolného toku rieky San, Zloczów, Zborov a Buczacz, tak ako to bolo formulované v direktívach z júla 1914.⁴⁹

Plnú bojovú pohotovosť ako prvé dosiahlo Kummerovo armádne zoskupenie. Jazdecké oddiely tohto zoskupenia už 6. augusta robili prieskum na ruskom území a 13. augusta hranice

⁴⁵ÖULK, ref 9, 20-22.

⁴⁶A világháború, ref 28, s. 21-22.

⁴⁷FARKAS, ref 9, s. 175.

⁴⁸Podrobnejšie aj s uvedením divízií a brigád pozri: ÖULK, ref 9, s.163-164.

⁴⁹HL Budapest, AOK, 519/1914, Op. Nr. 519.

prekročila aj pechota. Podľa obdržaných direktív zoskupenie malo do 19. augusta dosiahnuť líniu Annapol – Ivangorod – Visla. Do 18. augusta boli vo vytýčenej sústredovacej oblasti zhromaždené, až na V. bratislavský armádny zbor a 36. litoměřickú domobraneckú brigádu, aj hlavné sily 1. armády. Jazdecké útvary aj tu boli predsunuté pred pásmo sústredenia a vykonávali prieskum. Priebeh sústredovania 4. armády v priestoroch Przemysl – Jaroslaw prebiehal pomalším tempom. Veliteľ armády Auffenberg nemal ľahkú situáciu, lebo bol vrchným velením postavený pred rozhodnutie, že jeho armáda prejde do útoku ešte pred úplným sústredením podriadených útvarov. VIII. zbor, časť IX. zboru, ako aj 29. divízia pôvodne pridelená k tejto armáde, bola ešte na južnom bojisku, a tak 4. armádu mal doplniť novovybudovaný XVII. zbor, ktorého štáb však mal do sústredovacej oblasti doraziť až 20. augusta. Do tohto dátumu Auffenberg disponoval iba dvoma tretinami svojich síl.⁵⁰ Jednotky 3. armády dosiahli úplnú bojovú pohotovosť až 26. augusta. XI. armádny zbor, ktorý patrilo do tejto armády, mal však vlastné určenie, sústredoval sa na obranu Lvova a blízkeho okolia. Kövessovo armádne zoskupenie bolo 18. augusta, teda do dátumu, ktorý podľa pôvodných vojnových plánov mal byť určujúci pre sústredenie rakúsko-uhorských síl na severovýchodnom fronte, stále ešte v štádiu sústredovania. Aj z tohto stručného výpočtu vyplýva, že medzi plánovaným a skutočným dátumom nástupu jednotlivých armád boli niekoľkodňové rozdiely. Určitý čas bol potrebný aj na to, aby po vyložení jednotiek z vagónov tieto prešli do bojovej pohotovosti. Napr. pri 3. armáde sa posledné jednotky vykladali ďaleko za frontovú líniu ešte 26. augusta, teda v prvý deň väčších bojov tejto armády. K pohybujúcej sa 4. armáde sa omeškané útvary pripájali ešte 28. augusta priamo na bojisku.

V čase začatia ofenzívy bolo na severovýchodnom fronte sústredených 681 práporov pechoty, 350 jazdeckých eskadrón a 327 delostreleckých batérií. Po prevezení 2. armády na tento front sa rakúsko-uhorské sily nasadené proti Rusom rozrástli na 772 peších a streleckých práporov, 386 jazdeckých eskadrón a 363 delostreleckých batérií. Nemecký domobranecký Woysrschov zbor, ktorý sa k týmto silám zvykne pripočítavať, sa skladal z 34 práporov pechoty, 12 jazdeckých eskadrón a z 12 delostreleckých batérií.⁵¹

Prieskum sa robil dvoma spôsobmi. Jednak pomocou 42 lietadiel, ktoré boli za tým účelom nasadené pozdĺž frontu, jednak využitím predsunutých jazdeckých útvarov. Letecký prieskum pre nepriaznivé meteorologické podmienky, veľkú poruchovosť strojov a malú skúsenosť posádok nesplnil svoj účel. Preto sa Conrad spoliehal predovšetkým na jazdectvo, ktoré malo zhromaždiť čo najviac údajov o ruskom nástupe. Rozkaz za týmto účelom vydal 11. augusta.⁵² Jazdecké divízie jednotlivých armád mali presne vymedzené úseky na hĺbkový prieskum v smere plánovaného útoku a obdržali direktívy získať potrebné údaje najmä o sile, zložení, rozmiestnení, úmysloch a smerovaní ruských síl. Hlavná pozornosť sa sústredovala na úsek medzi Bugom a Vislou, ako aj prieskum rozloženia ruských síl s'ahujúcich sa z oblasti južného nepriateľského krídla na sever od Dnestra. Ako to nasledujúce týždne ukázali, ani jazdecké prieskumné jednotky, ktoré vykonávali tiež prieskum bojom, nepriniesli uspokojujúce výsledky. Často sa zaplietali do šarvátok bez väčšieho efektu a v niektorých smeroch ich hlásenia dokonca dezorientovali vrchné velenie a velenie armádnych zborov.⁵³

Už v týchto fázach boja sa ukázalo, že využitie jazdectva v rakúsko-uhorskej armáde nespĺňa požiadavky na moderné vedenie vojen. Velitelia jazdeckých jednotiek vsádzali na jazdecké útoky, veľmi často bez podpory pechoty a iných druhov zbraní a z týchto stretov vychádzali so značnými stratami bez splnenia zadanej úlohy. Niektoré jazdecké prieskumné

⁵⁰A világháború, ref 28, zv. 2, s. 12-13.

⁵¹NOVOZÁMSKÝ, ref 42, s. 36. Porovnaj tiež ÖULK, ref 9, s. 79 a FARKAS, ref 9, s. 177. Rozdielne číselné údaje vyplývajú z faktu rýchlych zmien v prvých týždňoch nástupu na front, niektorí autori publikujú iba počty polných jednotiek, iní aj strážnych oddielov a pod.

⁵²PITREICH, M.: Lemberk 1914. Wien 1929, s. 20; tiež ÖULK, ref 9, s. 164.

⁵³HL Budapest, AOK, Op. Abt. K. Gr. AOK Op. Nr. 520.

oddiely boli úplne rozbité. Ruské jazdeckto, vyzbrojené strelnými zbraňami, a spravidla podporované pechotou a niekedy aj delostrelectvom, sa často uzavieralo za drátene prekážky a nebolo ochotné prijať atakovú formu boja. Inokedy kozácke hliadky zámerne vyprovokovali rakúsko-uhorské jazdeckto k útoku a prenasledovaniu, a využívajúc svoje poznatky o teréne, vlákali tieto pred hlavne ruských diel či guľometných hniezd.⁵⁴ Napr. jazdecký útok pri Gorodoku, o ktorom sa neskôr písalo ako o vzore hrdinstva, ale aj ako o „útokú smrti“, skončilo úplným fiaskom a smrťou 450 husárov a 17 dôstojníkov. Zahynulo tu aj 650 koní. Husári tu zaútočili s obnaženými šablami na opevnené pozície pechoty a proti guľometným hniezdam, a to po štvorkilometrovom nástupe za nepretržitej paľby protivníka.⁵⁵ Napriek viacerým upozorneniam, na základe vyhodnotenia manévrov z predvojnových rokov, sa návrhy na zmenu v ponímaní využitia jazdeckta v boji na začiatku vojny nerešpektovali.⁵⁶ Zásadné zmeny nastali až po bitke pri Komarówe, kde čelný útok rakúsko-uhorského jazdeckta proti ruskej pechote viedol nielen k neúmerne vysokým stratám, ale aj panike, ktorá pri ústupe strhávala pechotu.⁵⁷ Diaľkový prieskum jazdeckých útvarov sa zastavil 22. augusta a jazdecké útvary boli začlenené do pôvodných zostáv jednotlivých armádnych zborov. Napriek veľkým stratám, sa cennejšie údaje o protivníkovi podarilo získať iba v priestore rozvinutia 1. a 4. armády. Vcelku teda ani jazdecké prieskumy svoju úlohu nesplnili.

Napriek nedostatočným informáciám o ruských vojnových zámeroch, rakúsko-uhorské vrchné velenie i naďalej vychádzalo z realizácie pôvodného Conradovho plánu, ktorý predpokladal sústredenie hlavných ruských síl v okolí Varšavy. Z tohto predpokladu vychádzal aj plán hlavného útoku medzi Bugom a Vislou, a to úderom 4. a 1. armády a Kummerovho armádného zoskupenia z juhu a slabším krídlom nemeckej Prittwitzovej 8. armády na západe. Podľa tohto plánu sa malo zároveň odľahčiť nemeckému spojencovi a zabrániť, aby ruské sily vpadli do Východného Pruska. Vrchné velenie napriek tomu, že ešte nemalo sústredené všetky sily, s ktorými v pôvodných projektoch počítalo, a že nastali citeľné zmeny aj v nástupe nemeckých síl na východe, ktoré do určitej miery menili pôvodné predpoklady, sa rozhodlo pre ofenzívnu akciu.⁵⁸ Conrad svoje rozhodnutie v spomienkach zdôvodňoval takto: „Bolo potrebné trvať na iniciatívnom útoku smerom na sever, aby sme nepriateľa, ktorý sa tam sústreďoval, uchopili, aby nemohol znepokojovať víťazne napredujúcu nemeckú armádu proti Francúzsku, aby nemecká východná armáda nebola osihotene vystavená úderu, a konečne, aby Rusko nemalo čas nasadiť svoju ťažkú presilu, a tým cisárske a kráľovské vojsko vohnať do katastrofálnej porážky, čo sa inak mohlo stať, pokiaľ by ono zostalo v pasívnom očakávaní.“⁵⁹

Conradom uvedené dôvody začať ofenzívu, napriek uvedeným rizikám, však neboli jediné. Porážka rakúsko-uhorskej 5. armády na Drine početne slabšou a podceňovanou srbskou a čiernohorskou armádou, a s tým súvisiaci ústup na východiskové pozície, mali silný negatívny vplyv na zázemie i ducha vojsk, čo si vyžadovalo urýchlene sa preukázať nejakým výraznejším vojenským úspechom. Za danej situácie to bolo možné iba na severovýchodnom fronte. Nepriateľská propaganda plne využívala tento neúspech na svoje ciele a ovplyvňovala aj po-

⁵⁴HL Budapest, HM, 20228/1914-eln.

⁵⁵NAGY, K.: *Magyarság fégyverben*. Budapest 1939, s. 20-28. Podrobnejšie k vývoju rakúsko-uhorského jazdeckta: DANGL, V.: *Organizačný vývoj rakúsko-uhorského jazdeckta (1868 – 1914) so zreteľom na Slovensko*. In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 4, s. 3-25 a odbornú literatúru tu uvedenú.

⁵⁶HL Budapest, HFP, 3612/1912-eln.

⁵⁷HL Budapest, HM, 20228/1914-eln. K samotnej bitke pozri: DANGL, V.: *Počiatočná fáza bitky pri Komarówe a činnosť VI. košického zboru*. In: *Historický časopis*, roč. 40, 1992, č. 4, s. 422-437; VOJCECHOVSKÝ, S.: *Bitva u Tomaszowa a Komarówa*. Praha 1935.

⁵⁸Podľa rozhodnutia nemeckého generálneho štábu početný stav 8. nemeckej armády sa znížil z 13 divízií na 9 divízií, pričom táto armáda namiesto pôvodne dohodnutej ofenzívnej činnosti sa mala podľa obdržaných direktív sústreďiť na defenzívu. Moltke ofenzívny charakter prisúdil iba Woysrchovmu zboru, skladajúcemu sa z dvoch divízií, a to na čiare Radom – Novo Alexandria. Tento zbor sa mal pripojiť k útočiacemu ľavému krídlu rakúsko-uhorských síl.

⁵⁹CONRAD von HÖTZENDORF, ref 2, zv. 1., s. 467.

stoj a náladu balkánskych štátov. Pritom diplomacia a generalita v monarchii považovala získanie spojencov na Balkáne za mimoriadne dôležité. Neúspech na južnom fronte nahrával tým kruhom v Nemecku, ktoré už pred vypuknutím vojny spochybňovali vojenskú zdatnosť a bojaschopnosť armády svojho spojenca.

Vrchné velenie dispozíciou z 18. augusta nariadilo opustiť san-dnesterský nástupový priestor a zaujať bojové postavenie vo vopred vytýčených pásmach. Tieto pásma v hrubých obrysoch zodpovedali pôvodnému strategickému a nástupovému plánu ešte pred rozhodnutím umiestniť sústred'ovacie priestory hlbšie k vlastným hraniciam, a mali sa obsadiť do 21. augusta. Urýchlený nástup prinášal so sebou ďalšie riziká. Predovšetkým niektoré armády, zbory a divízie stále neboli na plných bojových počtoch a problémy robil aj prechod na plnú bojovú pohotovosť. Jednotky boli od momentu vykládky vystavené maximálnemu fyzickému a psychickému vypätiu. Pretože časový faktor tu hral prvoradú úlohu, museli miestami denne prekonávať až 40-kilometrové vzdialenosti, zásobovanie viazlo, jednotky sa premiešavali, boli roztriahnuté na neúmerne širokej ploche. Dopravné prostriedky nepostačovali, zásoby a materiál privázaný na železnici často zostával vo vykladacích staniciach alebo nenašiel adresáta, poľné pekárne nemohli pre tieto nedostatky začať svoju činnosť atď. Nakoniec sa však podarilo situáciu s vypätím všetkých síl zvládnuť a dňa 22. augusta bola daná základná dispozícia na všeobecnú ofenzívu.

Podľa nej sa 1. armáda v nasledujúci deň mala zmocniť výšin severne od rieky Tanew v úseku od Visly po oblasť Frampolu a tento úsek brániť za každých okolností proti očakávanému protiútoky nepriateľa. Divízie II. armádneho zboru 4. armády mali obsadiť líniu Tereszpol – Józefów – Aleksandrów a VI. zbor tej istej armády (išlo i košický zbor) územie medzi Narol – Lipsko – Potylicz. Táto armáda mala byť zároveň pripravená na ďalší postup smerom na sever alebo severovýchod a dovedy brániť možnému útoku ruských vojsk od Zamości alebo Hrubieszowa a Krylowa. V prípade útoku na pravé krídlo armády malo do bojov zasiahnuť aj ľavé krídlo 4. armády a odraziť útok. Ďalší postup tejto armády sa viazal na ukončenie nástupu 3. armády, ktorá sa mala do 25. augusta sústrediť v oblasti Magierów, Zólkiew, Kulików a východne od Lvova a mala byť posilnená o III. zbor z Kövessovho operačného zoskupenia. Do ukončenia nástupu mal tento zbor odraziť prípadné útoky zo smeru od Sokalu, Radziechowa a Brody, pričom ostatné časti Kövessovho operačného zoskupenia mali zastaviť, alebo aspoň spomaliť, postup nepriateľských síl v oblasti Tarnopolu a južne od nej. XII. armádny zbor, ktorý pôvodne patril do zostavy 2. armády a 11. pešia divízia mali podniknúť účinný útok, pokiaľ by ruské divízie dosiahli líniu Krasne – Dunajów. 43. vlastibranecká pešia divízia mala odraziť útoky ruského jazdectva a pechoty, ktoré by smerovali k rieke Zlota Lipa. Územie medzi Dnestrom a Prutom mala kontrolovať 35. domobranecská brigáda.⁶⁰

Tak vyzeral plán prípravy vrchného velenia na generálnu ofenzívu na severovýchodnom fronte, ktorá sa začala 23. augusta. Hlavný úder sa mal viesť proti 4. a 5. ruskej armáde pri Lubline a Chelmu a po ich porážke sa rakúsko-uhorské vojská mali dostať do tyla ruského Juhozápadného frontu. Tento plán bol postavený na myslom predpoklade, že hlavné ruské sily sa koncentrujú medzi Vislou a Bugom a vo Východnej Haliči nastúpia iba slabšie a podradnejšie branné zložky. Naďalej sa podceňovala schopnosť mobilizovať v dohľadnom čase väčšie ruské sily a nasadiť ich v týchto priestoroch. Vrchné velenie stále ešte dostatočne neprehodnotilo svoj pôvodný predpoklad, že Rusi sa neodhodlajú prejsť do protiútoky, kým neukončia mobilizáciu a majú nemalé problémy so sústred'ovaním vojsk.

V skutočnosti ruské vrchné velenie po zhodnotení celkovej situácie na frontoch a pod tlakom Francúzska, ktoré vzhľadom na nemecký nápor žiadalo urýchlenie vojenských akcií na východe, sa rozhodlo prejsť do útoku ešte pred sústred'ením všetkých síl. Toto rozhodnutie umocňovala aj potreba dosiahnuť výrazné úspechy proti rakúsko-uhorským zbraniam, kým sa

⁶⁰Podrobnejšie dispozície tamže, s. 426-427; tiež A világháború 1914 – 1918, ref 28, zv. 2., s. 55-56.

sily Nemecka vojensky maximálne viažu na západe. Berúc na seba značné riziko, sa ruský generálny štáb rozhodol začať útok v čase, keď viaceré divízie boli od miest sústredenia vzdialené, iné sa iba pripravovali na odchod. Hlavným strategickým zámerom bolo uskutočniť rýchle ofenzívne operácie jednak na západe, jednak na juhu, aby sa nemecký útok zastavil a jeho sily vytlačili z Východného Pruska za Vislu a rakúsko-uhorské armády na severovýchodnom bojiisku za Karpaty. Po ukončení mobilizácie a prechodu do ofenzívy mali začať útok smerom na Berlín a víťazstvo v Haliči využiť na otvorenie cesty na Viedeň a Budapešť a smerom na Balkán.⁶¹ Ruské spravodajské služby už v prvej polovici augusta získali dostatok dôkazov o tom, že hlavné sily rakúsko-uhorského protivníka sa sústreďujú na jeho ľavom krídle a očakávali na tomto úseku fronty ofenzívu. Preto urýchlili nástup 3. a 8. armády, ktoré mali prejsť do ofenzívy bez toho, aby doplnili svoje počty na plné bojové stavy a mali zabrániť nepriateľskej ofenzívnej činnosti na pravom brehu Visly. Zároveň aj 4. a 5. ruská armáda mali začať 23. augusta generálny útok proti 1. a 4. rakúsko-uhorskej armáde. Výsledkom týchto úvah bolo, že obe strany prešli do útoku približne v rovnakom časovom rozmedzí s úsilím presadiť svoje taktické úmysly. To viedlo k sérii veľkých bojov, ktoré sa rozvinuli najmä v smere hlavného útoku rakúsko-uhorských vojsk medzi Dnestrom a Vislou.

V. DANGL: KRIEGSPÄNE ÖSTERREICH-UNGARNS UND IHRE MODIFIKATIONEN
IM SOMMER 1914

Seit Ende der 80er Jahre des 19. Jahrhunderts zeigte sich die grundlegende Polarisierung der Machtaufteilung in Europa immer deutlicher. Nach der Annektierungskrise in 1908 traten die Vorbereitungen auf eine weltweite Konflagration in ihr Finalstadium. Die österreich-ungarischen Kriegspläne, das Mobilisationssystem und die damit verbundenen Aufmarschpläne an die Fronten vor dem Ausbruch des 1. Weltkrieges knüpften unmittelbar an die deutschen strategischen Absichten an. Diese gingen aus dem Schlieffen-Kriegsplan hervor, den der deutsche Generalstabschef Helmuth von Moltke der J. den neuen Verhältnissen anpasste. Der Verfasser beschreibt kurz den diplomatischen Hintergrund der Kriegsvorbereitung, analysiert sowohl die einzigen Alternativen des Kriegsplans der Monarchie, als auch die Aufmarschpläne an die angehenden Fronten, die aus den möglichen Kriegsplänen hervorgegangen sind. Er verweist auf ihre Mängel und daraus folgenden Probleme, die sich nach der Kundgebung der Generalmobilmachung in sehr realen Formen zeigten. Er folgt sowohl den verschiedenen Ansichten von H. Moltke und Conrad von Hötzendorf in einigen Fragen, die mit der Öffnung der Front in Galizien zusammenhingen, als auch den Problemen, die im Folge des verspäteten Aufmarsches der 2. Armee an die nordöstliche Front auftauchten. Der Autor verweist auf das Versagen der Nachrichtendienste, als auch auf die Irrtümer der Militärtheoretiker in der Frage des angenommenen Bereitseins und Aufmarsches der russischen Kräfte. Nach einer kurzen Beschreibung und Wertung des Misserfolges der österreich-ungarischen Armee an der Südfront und seiner ungünstigen Konsequenzen auf das Hinterland und Moral der Truppen, widmet der Autor einen breiten Raum der Problematik der erzwungenen Modifikation der Aufmarschpläne an der nordöstlichen Front. Er analysiert die ungünstigen Folgen des verspäteten Aufmarsches und beschreibt die Konzentrierung der einzelnen Korps und Divisionen in den gesetzten Räumen. Er bewertet die Art und Ereignisse der Aufklärung, verweist auf die ineffektive Nützung der Luftwaffe und der Kavallerie im Rahmen der Aufklärungstätigkeit, und skizziert die Endvariante der definitiven Aufmarschgebiete und Kampfpōsition bis zur Erteilung der Grunddisposition für allgemeine Offensive.

Im Abschluss skizziert der Verfasser die Hauptlinien des russischen Kriegsplans. Er stellt fest, dass das Resultat der Aktivitäten, die aus den Kriegsplänen Russlands und Österreich-Ungarns hervorgingen, war, dass die beiden Seiten in einem ungefähr gleichen Zeitraum, mit dem Absicht ihre taktische und strategische Absichten durchzusetzen, in Offensive übergingen. Das führte zu einer Reihe von großen Kämpfen, die sich vor allem in der Richtung der Hauptoffensive der österreich-ungarischen Truppen zwischen Dnjestr und Weichsel entwickelten.

⁶¹Ruské vojnové plány a ich modifikácie pozri: Istorija pervoj, ref 9, zv. 1., s. 195-200.; CZÉKUS, Z.: Az 1914 – 18. évi világháború összefoglaló története. Budapest 1926, zv. 2., s. 71 a nasl.; DANILOFF, J.: Russland im Weltkriege 1914 – 1918. Jena 1925, s. 108-150, 197-238; ZAJONČKOVSKIJ, A. M.: Podgotovka Rosii k imperialističeskoj vojne. Očerki vojennoj podgotovki i pervonačal'nych planov vojny. Moskva 1926; ZGÓRNIJAK, ref 5, s. 90-102, 118-186. VOJCEHOVSKÝ, ref 57, s. 5-15; BÉLOJ, A.: Galicijskaja bitva. Moskva – Leningrad 1929; LEPPA, K.: Die Galizische Schlacht. In: Ergänzungsheft 2 zum Werke „Österreich-Ungarns letzter Krieg.“ Wien 1931, s. 9-28; ÖULK, ref 9, s. 173-178.